

ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ ОПЕРАТИВНИХ РОЗРАХУНКІВ РЯТУВАЛЬНИХ ЧАСТИН В СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛАХ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Канд. пед. наук., доцент **Покалюк В. М.**

Україна, Черкаси, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/28022020/6947

ARTICLE INFO

Received 23 December 2019

Accepted 22 February 2020

Published 28 February 2020

KEYWORDS

Vocational training,
skilled workers,
Operational and Rescue
Service of Civil Protection,
operational units, self-training,
official training.

ABSTRACT

The article deals with the structure of vocational training and postgraduate education of the personnel of the units of the Operational and Rescue Service of Civil Protection, describes the system of departmental education of the State Emergency Service of Ukraine. On the basis of the analysis of the governing documents and empirical data in the structure of the professional training of the personnel of the guard units of the Operational and Rescue Service of Civil Protection, the author distinguished two components - primary vocational training in the departmental vocational schools and training of personnel directly in the work unit. It is established that for the development of professional knowledge, skills of rescuers, for maintaining a high level of operational readiness of duty guards, in the structural divisions of the Operational and Rescue Service of Civil Protection there is a continuous, year-round training system - independent and professional training. The modern period in the professional training of rescuers is characterized by the lack of a proactive approach, insufficient attention to innovative methods of training the personnel of operational units.

Citation: Покалюк В. М. (2020) Pidhotovka Osobovoho Skladu Operatyvnykh Rozrakhunkiv Riatsuvalnykh Chastyn v Strukturnykh Pidrozdilakh Operatyvno-Riatsuvalnoi Sluzhby Tsyvilnoho Zakhystu Ukrainy. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2(23). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/28022020/6947

Copyright: © 2020 **Покалюк В. М.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Протягом останнього десятиріччя простежується тенденція до зростання щорічної кількості пожеж та надзвичайних ситуацій на території України, що доводить виняткову важливість оперативних дій рятувальних служб, їх готовності до виконання завдань за призначенням.

При гасінні пожеж, ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків діяльність фахівців підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України (ОРС ЦЗ) пов'язана з негативними чинниками, небезпечними для їх життя і здоров'я, необхідністю виконання професійних завдань в умовах нервово-психічної, емоційної напруги та стресу. Це вимагає від особового складу мобілізації як фізичних, так і психофізіологічних резервів організму.

Професійна діяльність рятувальників на сучасному етапі характеризується зростанням обсягу їхніх завдань, розширенням спектра виконуваних робіт і вдосконаленням методів їх здійснення, в тому числі за рахунок професійної мобільності фахівців і підвищення якості виконуваних робіт.

У зв'язку з цим виконання нових зрослих завдань потребує об'єктивне врахування підвищених кваліфікаційних вимог до кваліфікованих робітників структурних підрозділів ОРС ЦЗ, які беруть безпосередню участь у здійсненні оперативних дій: гасінні пожеж, ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків, проведенні пожежно-рятувальних, аварійно-рятувальних, пошуково-рятувальних, аварійно-відновлювальних та інших невідкладних робіт, надання допомоги постраждалому населенню та ін. Для забезпечення виконання значного обсягу робіт під час гасіння пожеж, ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків на різних територіях та об'єктах необхідно підвищувати якість професійної підготовки особового складу оперативних розрахунків рятувальних підрозділів.

Сучасна професійна освіта в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) передбачає підготовку принципово нового працівника кваліфікованої праці, який є не тільки виконавцем наказів керівника під час служби, гасіння пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а сам, відповідно своєї компетенції, є її організатором і виконавцем-професіоналом.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з проблем професійної підготовки кадрів для рятувальних підрозділів, питання щодо підготовки кваліфікованих робітників (особового складу оперативних розрахунків) в підрозділах ОРС ЦЗ є недостатньо вивченими.

Педагогічні аспекти проблеми професійної підготовки фахівців розкрито у працях Н. Абашкіної, Р. Гуревича, І. Зязюна, В. Кременя, А. Кузьмінського, А. Лігоцького, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, Л. Романишиної, М. Сисоєвої, С. Сметанського, В. Ягупова та інших вчених.

Процес фахової підготовки до виконання професійних дій в умовах впливу чинників екстремальних ситуацій досліджували О. Александров, В. Ашмарін, А. Большакова, Л. Гонтаренко, О. Діденко, М. Дяченко, І. Жданов, Л. Кандибович, М. Козяр, О. Кокун, М. Корольчук, Д. Лебедев, В. Лефтеров, С. Миронець, В. Мірошніченко, О. Охременко, В. Пліско, С. Полторац, В. Садковий, О. Склень, О. Собченко, С. Яворський та інші науковці.

Вагомий внесок у вдосконалення процесу професійної підготовки фахівців ОРС ЦЗ зробили науковці В. Архипенко, О. Бикова, В. Бут, В. Бузько, В. Вареник, Н. Вовчиста, В. Гора, Л. Дідух, А. Демченко, О. Дячкова, О. Іващенко, Л. Ішичкіна, М. Коваль, І. Коваль, М. Козяр, М. Кришталь, М. Кусій, Л. Мохнар, Ю. Ненько, О. Парубок, К. Пасинчук, О. Повстин, В. Ротар, В. Солнцев, М. Северін, Т. Ткаченко, О. Узун, М. Шкарабура та інші вчені.

Питання професійної підготовки кваліфікованих робітників професійно-технічних навчальних закладах досліджували М. Агапон, Б. Адабашев, В. Бойчук, Г. Васянович, О. Гаврилюк, І. Гриценюк, Р. Гуревич, Й. Гушулей, Д. Закатнов, М. Кадемія, А. Литвин, М. Лобур, В. Лозовецька, Л. Лук'янова, О. Марущак, В. Мельниченко, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Романишина, П. Сікорський, М. Сорока, Л. Старовойт, В. Федорченко, Н. Шапошнікова та інші дослідники.

Результати дослідження.

Одним із важливих завдань щодо забезпечення постійної готовності підрозділів ОРС ЦЗ до дій за призначенням є відповідний рівень професійної підготовленості їх робітничих кадрів.

В законі України «Про вищу освіту» зазначається, що професійна підготовка – формування системи професійних знань, умінь і навичок, а також професійно важливих і соціально значимих якостей особистості, придбання досвіду рішення типових професійних задач, формування професійної спрямованості особистості [2].

Професійна підготовка – організований та цілеспрямований процес оволодіння особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання професійно-службових завдань [5].

Професійна підготовка особового складу структурних підрозділів ОРС ЦЗ включає [5]:

- первинну професійну підготовку осіб за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник»;
- підготовку осіб за освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр»;
- підготовку фахівців з вищою освітою за освітніми ступенями «бакалавр» та «магістр»;
- підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Післядипломна освіта особового складу структурних підрозділів ОРС ЦЗ включає в себе перепідготовку, підвищення кваліфікації, спеціалізацію та стажування.

Професійна підготовка та післядипломна освіта здійснюється у системі відомчої освіти (Рис. 1), яку складають органи управління освітою у складі центрального апарату

ДСНС України, заклади вищої освіти, професійно-технічні навчальні заклади; навчально-методичні центри; ліцей цивільного захисту.

Рис. 1 Система відомчої освіти ДСНС України

На основі аналізу керівних документів [3,5,6,7] та емпіричних даних в структурі фахової підготовки особового складу караулів структурних підрозділів ОРС ЦЗ нами виокремлено два компоненти:

- первинна професійна підготовка (професійно-технічне навчання) особового складу в відомчих професійно-технічних навчальних закладах;
- навчання особового складу безпосередньо в підрозділі (за місцем проходження служби).

Навчання з первинної професійної підготовки (професійно-технічного навчання) здійснюється в професійно-технічних навчальних закладах цивільного захисту (навчальних

пунктах, навчальних центрах та Вищому професійному училищі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця). Навчання складається з професійно-теоретичної, професійно-практичної та спеціальної фізичної підготовки.

З метою розвитку професійних знань, умінь та навичок особового складу, підтримання високого рівня оперативної готовності чергових караулів, в структурних підрозділах ОРС ЦЗ діє неперервна, цілорічна система навчання – самостійна та службова підготовки.

Самостійна підготовка [5] – це безперервний процес самостійної роботи осіб рядового і начальницького складу з набуття, поглиблення та поповнення знань, навичок і умінь, необхідних для успішного виконання ними функціональних обов'язків, визначених посадовими інструкціями за певними посадами.

Самостійна підготовка включає:

- вивчення документів законодавчого і нормативного характеру;
- постійне ознайомлення з новою юридичною, економічною, спеціальною та іншою літературою відповідно до напрямку діяльності;
- вивчення положень, наказів, інструкцій та інших нормативних документів з експлуатації протипожежної, аварійно-рятувальної, спеціальної техніки, аварійно-рятувального спорядження та інженерно-технічного устаткування, якими оснащено оперативно-рятувальні підрозділи, та правил техніки безпеки при їх використанні;
- підготовку до занять, заліків, екзаменів у ході первинної професійної підготовки з робітничих професій, підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації;
- підготовку до зборів керівного складу, занять зі службової підготовки, навчань, тренувань, інспектувань, перевірок тощо;
- практичну роботу із спеціальними технічними засобами, засобами зв'язку і транспорту;
- вивчення району можливих дій реагування на надзвичайні ситуації та оперативно-тактичних особливостей найбільш важливих та потенційно небезпечних об'єктів;
- постійне підтримання та вдосконалення фізичної підготовленості.

Службова підготовка – система заходів, спрямованих на закріплення, оновлення та набуття особовим складом необхідних знань, умінь, навичок і професійних якостей з метою забезпечення успішного виконання завдань за призначенням [6].

Основними завданнями службової підготовки є: підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей особового складу з метою забезпечення його здатності до виконання завдань за призначенням з урахуванням особливостей та профілю службової діяльності; удосконалення керівним складом органів та підрозділів цивільного захисту навичок управління особовим складом; вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів та підрозділів цивільного захисту.

Види службової підготовки [6]:

- функціональна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом знань, умінь, навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання професійно-службових завдань і посадових інструкцій за певними посадами;
- профільна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом умінь та навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій за призначенням;
- тактична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом навичок практичного застосування теоретичних знань щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, розмінування та очищення територій від вибухонебезпечних предметів, управління силами та засобами під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і небезпечних подій;
- загальна фізична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на загальне фізичне вдосконалення особового складу з метою забезпечення успішного виконання завдань за призначенням;
- спеціальна фізична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення фізичних якостей і навичок особового складу, необхідних для професійної діяльності;
- підготовка з питань надання домедичної допомоги – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом знань щодо порядку надання домедичної допомоги постраждалим під час пожеж, надзвичайних ситуацій та небезпечних подій;

- гуманітарна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування в особового складу почуття патріотизму, любові до України і її народу, культури, традицій і духовних цінностей, гідності, честі, національної свідомості, вірності Присязі;

- психологічна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування, розвиток та підтримку психологічної готовності особового складу до професійної діяльності, виконання завдань за призначенням у складних та екстремальних умовах.

Додаткові заняття в системі службової підготовки плануються та проводяться протягом календарного року у визначений розпорядком дня час.

Додаткові заняття включають:

- відпрацювання нормативів зі спеціальної фізичної підготовки в навчальний період понад установлений календарним планом навчальний час, а також у літній період року;

- самостійну підготовку посадових осіб, які мають допуск до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі;

- самостійну підготовку підмінних радіотелефоністів;

- відпрацювання документів оперативного реагування (оперативних планів і карток пожежогасіння);

- нічні перевірки практичні заняття з відпрацюванням тактичних завдань;

- розбір оперативних дій з гасіння пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та небезпечних подій.

Висновки. В статті здійснено аналіз професійної підготовки робітничих кадрів для структурних підрозділів ОРС ЦЗ. На основі аналізу керівних документів, емпіричних даних в структурі фахової підготовки особового складу караулів структурних підрозділів ОРС ЦЗ нами виокремлено два компоненти: первинна професійна підготовка (професійно-технічне навчання) та навчання особового складу безпосередньо в підрозділі. З метою розвитку професійних знань, умінь та навичок особового складу, підтримання високого рівня оперативної готовності чергових караулів, в структурних підрозділах ОРС ЦЗ діє неперервна, цілорічна система навчання – самостійна та службова підготовки. Поряд з цим виявлено суперечність між об'єктивною необхідністю сучасної системи підготовки кваліфікованих робітників для структурних підрозділів ОРС ЦЗ та відсутністю випереджувального підходу, результатів наукових досліджень, науково-технічних досягнень, недостатній увазі до інноваційних методик навчання кваліфікованих робітників, що є перспективою подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України: Про професійну (професійно-технічну) освіту 103/98-ВР (1998). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України: Про вищу освіту 1556-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35, ст.458.
4. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи: Про затвердження Положення про організацію професійно-технічного навчання в мережі навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності АР Крим, областей № 461. (2007). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0844-07>
5. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи: Про затвердження Наставови з організації професійної підготовки та післядипломної освіти осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту № 444. (2009). URL: www.dsns.gov.ua/files/2017/1/19/osv/444.doc
6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту № 511. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0835-17>
7. Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу № 593. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/593-2013-%D0%BF>
8. Nyczkało N., Kunikowski J., Wierzbicki G. Nauka, edukacja, wychowanie i praca: Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi doktorowi habilitowanemu Franciszkowi Szloskowi. – Warszawa–Siedlce. – 2018.